

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

**БАРАНОВИЧСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ВЫСШИЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ КОЛЛЕДЖ**

СБОРНИК

**НАУЧНЫХ СТАТЕЙ
МОЛОДЫХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ**

**Барановичи
2003**

УДК 082

ББК 94

С23

Редакционная коллегия: Л.Ф. Мирзаянова (психолого-педагогическая секция); Е.Г. Карапетова (лингвистическая секция); Е.И. Бородин (филологическая, валеологическая, биологическая, эколого-краеведческая, обществоведческая, искусствоведческая, физико-математическая секции)

Рецензенты: доктор педагогических наук, профессор, действительный член БелАО, заслуженный деятель науки Республики Беларусь А.П. Сманцер; кандидат психологических наук, доцент А.М. Кухарчук

Сборник научных статей молодых исследователей / Редкол.: С23 Л.Ф. Мирзаянова (гл. редактор) и др. – Барановичи: Баранов. гос. высш. пед. колледж, 2003. – 206 с.

ISBN 985-6616-12-3.

В сборнике представлены научные работы преподавателей, аспирантов и соискателей вузов Республики Беларусь, а также студентов, членов Научного студенческого общества Барановичского государственного высшего педагогического колледжа.

УДК 082

ББК 94

ISBN 985-6616-12-3

© Барановичский государственный
высший педагогический колледж, 2003

МІФАЛАГІЧНЫЯ ТЭНДЭНЦЫІ Ў СВЯДОМАСЦІ БЕЛАРУСА

Я.Л. Маліноўскі, заг. кафедры педагогікі і псіхалогіі,
кандыдат псіхалагічных навук, дацэнт

Н.Л. Пузырэвіч, студэнтка I курса факультэта тэхналогіі
і дашкольнай адукацыі

Баранавіцкага дзяржаўнага вышэйшага педагогічнага каледжа

Міфалогія з'яўляецца галіной ведаў, надзвычай актуальных для псіхалогіі. Немагчыма асобе мэтанакіравана, рацыянальна трапіць у гісторыю свайго народа. Дзеля гэтага трэба мець, прынамсі, глыбокае жаданне карыснасці Богу, стварыўшаму гэты народ. Дасягаючы

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

сваёй свядомасцю сфераў бессвядомага, асоба мусіць мець псіхалагічную рэфлексію, адлюстраваннем якой у вызначаным сэнсе з'яўляюцца міфы і паданні. На думку Л.М. Гумілёва, "этногенез – нешто более глубинное, и его природа коренится не в сознании, а в поведении, это область объективной реальности, связи с ландшафтом, со всей природно-исторической средой, которая называется этносферой" [2, 66].

Аналіз навуковай літаратуры дазваляе ўбачыць і падкрэсліць некаторыя псіхалагічныя складанні рэлігійна-містычных і паэтыка-міфалагічных тэндэнцый рэлігійна-этнічнага светапогляду, які ўплывае на характар і паводзіны беларуса. Па-першае, міфалогія занатавала стасункі божай прыроды і чалавечай душы. Па-другое, міфы ў канкрэтна-вобразнай форме вытлумачвалі грамадскія з'явы як прадмет сацыяльнай псіхалогіі. Па-трэцяе, міф як сінкрэтычная з'ява своеасабліва адлюстроўвае ў адзінстве веды аб прыродзе, мастацкія вобразы, маральныя нормы і рэлігійныя ўяўленні нашых продкаў. Міф – гэта сінкрэтычны зачаток філасофіі, рэлігіі, мастацтва, маралі. Па-чацвёртае, міф імкнуўся растлумачыць невядомае, незразумелае праз больш трансдуктыўную ступень абагульнення. Па гэтым прыпынку і пабудаваны слоўныя і вобразныя метафары. Гэтая пабудова ўтварае лагічны ланцуг: вобраз – метафара – міф. Міфатворчасць склалася старажытнай, своеасаблівай сімвалічнай мовай, у тэрмінах якой чалавек мадэляваў, абагульняў з'явы [5, 80]. У гэтым накірунку магчыма разгледжанне міфа як псіхалагічнай аналогіі светаўяўлення праз канкрэтыку вобраза. Па-пятаяе, міф як выснова фантазіі ёсць татальна дамінуючы тып мыслення ў архаічных культурах. "Па вялікім рахунку, – лічыць В.А. Шкуратаў, – існуюць толькі два тыпы мыслення: навуковы і міфалагічны" [6, 205]. Магчыма, ёсць яшчэ трэці – жыццёва-практычны, які ўключае ў сябе так званы "здоровы сэнс", але ён таксама немінуха скочваецца, на нашу думку, да міфатворчасці побытавага кшталту.

Як быццам, у XX стагодзі павінен быў панаваць навуковы тып мыслення. Аднак, на самой справе, міфатворчасць працягвае свой уплыў на палітычныя, эканамічныя, сацыяльныя з'явы сучаснай цывілізацыі. Тым больш прыкметная гэтая тэндэнцыя ў дачыненні да ментальнасці ўсходніх славян, якая, на думку В.А. Салеева, "зусім іная, чым захаднееўрапейская (рацыянальная па сваёй выснове)", але збудаваная на "значна большым уключэнні эмацыянальнага вопыту" [4, 182]. Такім чынам, улік ірацыянальнага ўплыву на фарміраванне менталітэту прадугледжвае ўключэнне і ўзмацненне міфалагічных матываў індывідуальнага быцця беларуса.

Сённяшняе пакаленне суайчыннікаў яшчэ паспела ўспрыняць некаторыя міфы: пра "светлую камуністычную будучыню", "правадыра ўсіх працоўных свету", "айца ўсіх народаў", "гаранта канстытуцыі", "бацькі" і г.д. І сёння большая частка насельніцтва працягвае заставацца пад уладаю міфаў, якія ўнушаюцца сродкамі масавай інфармацыі. Працягваюць існаваць і "навуковыя" міфы, накіраваныя біялагічных і гістарычных, якія ўбіваюцца ў галаву з маленства і ўплываюць на паводзіны і дзейнасць сацыяльнага індывіда, нягледзячы на бяздоказную спекуляцыю вылучаемых гіпотэз, сярод якіх першае месца па антынавуковасці належыць, зразумела, атэістычнаму дактрынерству. Але мы вымушаны таксама назіраць і за ўзнікненнем на Беларусі новых этнарэлігійных міфаў, якія індукуюць паганскія матывы дамінавання вызначанага племені, абмежаванага канстытуцыянальным менталітэтам. Прыкладам такой індукцыі з'яўляецца новы міф аб "славянскай еднасці".

Здалося цікавым прасачыць, зафіксаваць і класіфікаваць псіхалагічныя асаблівасці міфатворчасці і схільнасці да яе ўспрымання нашых суайчыннікаў у накірунку параўнання наратываў канстытуцыйнага менталітэту беларусаў з генезісам інвайраменталітэту як навуковай парадыгмы нацыянальнай асобы, утвараючай сваё ўласнае самабыццё ва ўмовах педагагічнай адукацыі і сямейна-рэлігійных адносін, якія спагадаюць і спрыяюць яе свабоднаму станаўленню. Псіхалогія да гэтага часу застаецца індывідуальнай да тэалагічнай тэрміналогіі. Яе палюхаюць такія тэрміны, як *metanoia* ці *soteriologia*, ёй лягчэй паверыць палітыку, чым Логасу, г.зн. асобе Ісуса Хрыста.

Такая актуальнасць тэмы канцэнтруе ўвагу даследчыка на прадмеце залежнасці псіхічных працэсаў, станаў і ўласцівасцей ад схільнасці індывіда да міфаўспрымання як псіхалагічнай устаноўкі, што адлюстроўвае сацыяльна-эканамічныя і палітычныя аспектацыі насельніцтва краіны.

Мэтазгоднасць даследавання ажыццяўляецца праз выяўленне стваральных умоў для свабоднага выбару парадыгмы жыцця і творчасці, якая ўвасабляе псіхалагічную незалежнасць самасвядомай асобы ад міфаў і ідэалагем сучаснага грамадства.

Задачамі даследавання з'яўляюцца вылучэнне псіхалагічных дыспазіцый і рыс індывіда, схільнага да міфаўспрымання, тыпалагізацыя умоў міфатворчай дзейнасці, выяўленне педагагічнай парадыгмы станаўлення самасвядомасці праз асобнае ўспрыманне Логаса як яе сатэрыялагічнага вытоку.

Гіпотэзай даследавання можа служыць меркаванне аб схільнасці да міфаўспрымання як наступства сінкрэтызму мыслення і адчування індывіда; сатэрыялагічная гатоўнасць асобы ўтварае новую парадыгму генезісу, здольнага пераўтварыць, перамяніць гэтую схільнасць, накіраваць псіхалагічныя дыспазіцыі і рысы да ўдзелу ў самасвядомасці праз дыферэнцыяцыю і сінтэз Логаса ў рэальным быцці асобы.

Аб'ектам даследавання служыць узровень і асаблівасці самасвядомасці вучняў і студэнтаў навучальных устаноў ва ўмовах вучэбнай дзейнасці і педагогічных зносін.

Метадамі даследавання з'яўляюцца назіранне, псіхалагічнае апытанне, тэапсіхалагічнае мадэляванне самасвядомасці асобы.

Гіпатэтычнае ўяўленне даследавання ўключае ў сябе магчымасць параўнання канстытуцыйнай этнічнай устаноўкі з інвайраменталітэтам індывідаў як уплыву іх асобнага быцця. Так, этнаканстытуцыйная ўстаноўка ўбірае ў сябе схему: вобраз – метафара – міф. Інвайраменталітэт таксама ўключае ў сябе схему ўспрымання ды ўзаемадзеяння асобы і сусвету: слова – *metanoia* (пашырэнне розуму) – асоба. Гэтая апошняя схема ўяўляе сама па сабе вызначэнне асобы чалавека як псіхалагічнай канкрэтызацыі Логаса праз подзвіг.

На думку К. Юнга, асоба ёсць псіхалагічная норма дасканаласці "як выніку найвышэйшай жыццяздольнасці, абсалютнага спрыяння індывідуальнага існага і максімальна паспяховай адаптацыі да агульназначымага пры вялікай свабодзе выбару" [8, 379].

Міфічная ж асоба, па яго вызначэнні, – "мана-асоба", г.зн. істота, якая праяўляе акультныя, чарадзейскія якасці (*mana*)" [8, 227]. Цікавае параўнанне лацінскага тэрміна з беларускім словам "мана" ёсць невыпадковы псіхалінгвістычны феномен, які адлюстроўвае міфалагічную тэндэнцыйнасць як іманентную прыроду чалавека. Міфічная асоба толькі таму змагла завалодаць свядомасцю беларуса, што гэтая свядомасць марыла аб метафары, а не аб метанойі. Метафара – перагіб уяўлення, а "ўсялякі перагіб ёсць перагіб бессвядомага" [8, 229]. Евангелле вучыць: "тварэнне з надзеяй чакае адкрыцця сыноў Божых, бо тварэнне ўпакорылася мітусні не самахоць, але па волі пакарыўшага яго, у надзеі, што і само тварэнне будзе пазбаўлена рабства тлення дзеля свабоды славы дзяцей Божых" [Рым 8, 20].

Даследаванне Т.І. Шамякінай фіксуе міфатворчую тэндэнцыю беларусаў, згодна з якой аб'ектамі псіхалагічнай метафары па гістарычных абставінах і розных мясцінах сталююцца вобразы, маючыя этыялагічную сувязь з дрэвам як сакральным элементам быцця і этыкі [5]. Тэндэнцыю набывання саматоеснасці беларусаў праз самапрыгнечанасць магчыма заўважыць у міфе аб Перуне, які вымушаны быў пуляць свае стрэлы ў дэманаў, што згуртаваліся вакол Дуба – дрэва перуновага генезісу. Гэта мусіць выявіць вызначаны міфам момант неабходнасці пуляння стрэлаў у сябе самога, каб пазбавіцца ад сардэчных заганаў. Магчыма, пададзеная характарыстыка адлюструе беларускую трываласць у гвалтоўных умовах жыцця і прыстасаванасць да смяротнай прыніжанасці і апускання.

Момант этыялагічнага пераймання Дрэву назіраем у паданні аб цудоўным наведванні Жыровіц Царыцай Нябеснай. Галоўная святыня беларусаў, св. Жыровіцкі манастыр, старанна захоўвае ў сваёй гісторыі дзею цудоўнага з'яўлення нерукатворнай іконы Дзевы Марыі ў галлі квітнеючай Грушы.

Пэўную тэндэнцыю такога пераймання знаходзім у тыпова беларускай сентэнцыі: "як дрэвы ў лесе, так і людзі неаднолькавы статус маюць".

Этыялагічны характар паданняў і міфаў беларусаў мае канатыўнае (conative) дачыненне да агульна вызначанай духоўнай прагі вяртання да Богачалавека, выгнанага з Эдэмскага саду, дзе ён спажываў менавіта Дрэва жыцця ды быў спакушаны дрэвам пазнання добра і зла [Быц 2, 16–17]. Знамянальна у гэтай сувязі, што менавіта Даліна дуба сталася месцам паражэння Галіафа Давідам [1 Цар 17].

Такое спалучэнне дае магчымасць выхаваць у самасвядомасці беларуса ўяўленне аб рысах свайго характару, пераймальна існуючых на працягу шматлікіх стагоддзяў, але маючых варункі змянення на больш дасканалыя формы і спосабы рэалізацыі асобы, генетычна апраўданай Евангеллем, маючай таксама своеасаблівасць нацыянальнай імпрэзы. Ведаць нацыянальную міфалогію – гэта не азначае ўпадаць у фетышызацыю падання, як гэта прынята ў некаторых беларускіх гісторыкаў і літаратуразнаўцаў, якія часам надаюць празмернае значэнне метафары ў шкоду метаной. Ведаць нацыянальную міфалогію – гэта азначае скіраваць псіхалагічнае даследаванне на асобу, скарбніца якой захоўвае існую любой да Логаса, адкрыццё і духоўнае багацце Якога набывае сабе ўсе зямныя народы, прагнучыя міру і ўладкавання.

Літаратура

1. Святое Пісанне Старога і Новага Запавету. Біблія.
2. Гумилев Л.Л. Поиски вымышленного царства. – М., 1994.
3. Ранк О. Миф о рождении героя. – М., 1997.
4. Салеев В.А. Духовность и образование в преддверии XXI века / Наука и образование на пороге III тысячелетия: Тез. докл. межд. конгр. – Мн., 2000.
5. Шамякіна Т.І. Міфалогія Беларусі (нарысы). – Мн., 2000.
6. Шкуратов В.А. Историческая психология. – М., 1997.
7. Этнаграфія Беларусі: Энцыклапедычны даведнік. – Мн., 1989.
8. Юнг К. Психология бессознательного. – М., 1998.
9. Юнг К. Г. Душа и мифы: шесть архетипов. – М., 1997.